

ПРИЛОЗИ

Мр Ленка Блехова - Челебић

ВАНБРАЧНА ДЈЕЦА (КЋЕРИ) У КОТОРСКИМ ЛАТИНСКИМ СПИСИМА 1326-1470.

Примјери које ћемо овдје навести представљају најбољи расположиви увид у которску друштвену стварност, за одабрану проблематику. Колико год је нотарски запис изузетно значајан извор, не смијемо заборавити да није постојала никаква обавеза или принуда да се уговори тога, или неког другог типа, уписују у нотарску књигу. То је доносило пуну правну сигурност, али је одлука зависила искључиво од заинтересованих страна. То поготово важи за морално осјетљиву проблематику ванбрачне дјеце. Ипак, знатан број оваквих нотарских докумената у Котору омогућава нам да доносимо научно засноване закључке.

Сигурно је да је ванбрачне дјеце било много, и да је добар дио њих страдао и живио на маргини друштва. О овима которски извори ћуте. Но, такође, је сигурно да су она била честа појава због које се нико, чак ни клер, није нарочито згражавао. У визитационим протоколима римокатоличке цркве се нпр. редовно појављује и питање конкубината. Ми смо, додуше, имали увид у визитационе протоколе на подручју средњовјековне Чешке, гдје се помињу визитације каноника и цркава од стране надлежних. У њима су на латинском наведена сва питања која треба поставити контролисано пароху. А како је унутрашња организација католичке цркве унификована, можемо без великих двојби претпоставити, да су ова *intergo-*

gatoria важила и за све остале парохије, па тиме и которску.¹ У будванском статуту налазимо забрану свештеницима да не смију да завјештају ни својим приљезницима ни својим бастардима.² У статуту града Сплита има наредба да се љубавнице редовника јавно бичују и истјерају из града.³ И у документима Котора налазимо ванбрачну дјецу свештеника, било признату, било непризнату од стране оца. Тако нпр. свештеник Матео Херсимани, ректор цркве св. Бартоломеја, је у свом тестаменту признао да има троје ванбрачне дјеце - двије кћери, чију мајку не знамо, и сина Петра, којег је Матео имао са бившом слушкињом своје мајке, Радославом. Радослави и, након њене смрти, Петру оставио је већи дио свог иметка, свакако више него цркви и духовним лицима.⁴

Навешћемо још један примјер свештеника за којег мислимо да је имао ванбрачну дјецу, мада се у документима не каже изричито. То је свештеник Марин Тихоје. Марин је завјештао својој бившој слушкињи Радослви и њеним синовима, који су били присутни састављању тестаента, кућу у Котору, с тим што ће поменута кућа након Радославине смрти прећи на њих. Зашто мислимо да су Радославини синови били Маринова ванбрачна дјеца? Прво, на то нас наводи тон опорукe, који наглашава како је Маринова опорукa неопозива и који одаје дубоку захвалност према слушкињи. Друго, присутност синова слушкиње код самртне постеље мајчиног газде била би необична појава у тим тренуцима код умирућег је било мјесто само најближима и правним лицима. Као треће, на помисао да су Маринова дјеца наводе нас и њихова имена: Иван Јаков (Zапјасобо) и Јероним (Јегонимо) - прво несловенски двојно, друго необично у овим крајевима. Та имена им није дала мајка, проста жена из словенског залеђа.

¹ О томе видјети нпр: Z. Hledikova, *Češke vizitacione interrogatorije početkom XV vijeka*, Чехословачки историјски часопис, 16, 1968, стр. 71-98; ту се помињу визитације парохија од стране надлежних визитатора, најчешће заступаних од стране изасланика (legatus), наведена су (на латинском) сва питања која је било потребно поставити контролисаној личности. Основне одредбе су прокламоване од стране папе Innocentija IV године 1246. и налазе се у збирци *Corpus iuris canonici*, Лајпциг 1881. Тако се нпр. у "Начину испитивања или визитације" (*Modus inquirendi seu visitandi*) наводи обавеза питања "да ли плебан или викар имају наложнице у кући или ван ње" (*Item si plebanus seu vicarius habent concubinas in domo vel extra*). (Универзитетска библиотека у Прагу, ркп. УК И Ф 18, фол. 271 в. год. 1408). Слично питање се појављује у свим визитационим наводима.

² Statuto di Budva, ed. Љубић, ц. 59.

³ Грга Новак, *Повијесни града Сплита*, Сплит 1950, 271.

⁴ SN X 729, 17. VII 1540.

Као четврто, Радославин муж се не спомиње. И, коначно, упадљиво је Мариново настојање да завјештана кућа пређе на Радославину дјецу.⁵

Уређивање находишта је више него добар доказ тога да се на ванбрачну дјецу у Котору рачунало и да се тражило нужно рјешење, бар док су нејака. Находиште у Котору се спомиње први пут 1514. године.⁶ А находиште је било одређено за дјецу чији родитељи нису били у стању да брину о њима, било из разлога сиромаштва, било из других разлога друштвене природе.

Нахочади је према Е. Енпен. било више оне женског неко мушког пола.⁷ То би се закључило и на основу података које пружа которска грађа.

Ако је било ванбрачне дјеце, мора да је било и конкубина. Додуше, конкубине се у которским списима не спомињу. Међутим, у Дубровнику, како наводи Душанка Динић-Кнежевић⁸, наложнице су постојале, знало се за њих и нису биле никаква необична појава. И другдје у Европи преко постојања ванбрачне дјеце прелазило се ћутке. На примјер, у латинској прецизној *Књизи њрава града Брна*⁹ о њима нема помена, иако су иначе поглавља посвећена женама подробна и исцрпна. (Указујемо не ове податке, јер мислимо да свако истраживање у средњем вијеку мора узети у обзир хришћански универзум средњовјековног свијета који представља чињеницу а priori; дакле, начелно полазимо од претпоставке да је средњовјековни свијет скуп географских цјелина обједињен хришћанском религијом, а нарочито њеним коталичким огранком, у један духовни свијет у којем није било битних менталних разлика).

Тамо гдје су ванбрачне кћери биле дјеца племића, оне пролазе добро. Њихови очеви су их вољели и признавали и настојали су да ублаже њихову злу коб. Наравно, ванбрачна кћер није могла да се нада да ће се домоћи неког сјајног друштвеног положаја, није могла да рачуна на удају за припадника отмјених кругова и сл. Али, је могла да буде заштићена солидним мизом и солидним брачним другом.

⁵ SN VI 799, 16. X 1439: "non causa mortis et que nulla ingratitude vel offensus magna vel parva licet actis non esset legiptime insinuatum...".

⁶ SN XXX 94, 1414.

⁷ E. Ennen, *Frauen im Mittelalter*, C. H. Beck München, 1991, 202.

⁸ Положај жена у Дубровнику у XIII и XIV веку, Београд 1974, 139-140.

⁹ Miroslav Flodr, *Pravni kniha mesta Brna*, Arhiv grada Brna 1990.

Е. Еппен наводи да су ванбрачне кћери често подизане у кући заједно са брачним, додуше, у подређеном положају.¹⁰ За синове важи исто. Није искључено да је то случај Јована, ванбрачног сина скушкиње Гојславе и Јунија Болића, којег је његова мајка дала у службу код Ивана Копо на 6 година.¹¹ Као служавка код Георгија Гино радила је и Славуша, кћер племића Михне Вракјена. Иако се њено ванбрачно поријекло не наводи, мислимо да је вјероватно, јер је искључено да би легитимне кћери племића могле ступати у службу. Славушу сријећемо приликом њене удаје за Петика Гојаковића. Њен послодавац Георгије је дао младожењи врло добар мираз, 140 перпера у новцу и стварима.¹²

Треба навести и могућност да су которска нахочад смјештена у сеоце Муо (Mulla) које је према Ј. Цвијићу ваљда и добило име по томе.¹³

Остаје питање да ли су ванбрачна дјеца третирана другачије у зависности од тога којег су пола била. Ову тврдњу износи Д. Синдик, који наводи да је ванбрачна кћер која је сишла с правог пута могла бити продата од стране оца ван града, а син је смио бити само шибан.¹⁴ Наши извори не потврђују такву дискриминацију, али, као што смо већ казали, извори не кажу све. Свакако је била отворена могућност да се много тога ријеши браком, бар у погледу учлањења у пучанско градско друштво. Видимо да је нпр. Јурко, ванбрачни син Луке Банколовог Болице, оженио Марушу, кћер Ратка ткача (tellani), и добио са својом младом женом 170 перпера (додуше само 40 у готовини, а остатак обећан). Дакле, сам је био како-тако обезбијећен.¹⁵

Ванбрачни син Урбана Драговог Стјепо је добио са својом женом Ануклом мираз у висини 278 перпера, што је такође била пристојна, мада не превисока и у цјелини плаћена свота (преостало је исплатити још 100

¹⁰ Видјети (7), стр. 105.

¹¹ SN VI 479, 29. V 1438.

¹² SN XIV 510, 25. I 1436: Contarcto... matrimonio... inter Pethicum Goiachowich... et Slavussam filiam quondam ser Michne quondam ser Marini de Vrachien et servicialeм ser Georgii de Gino seru ipsum Georgium nomine Slavusse... Nunc autem ... Pethicus... manifestus fuit... se recepisse... perperos CXL inter denarios, pannos et res argenteos in dotem et dotis nomine...

¹³ Ј. Цвијић, *Насеља српских земља IX*, Београд 1913, 401.

¹⁴ Душан Синдик, *Комунално уређење Кошора од 2. половине XII до почетка XV вијека*, Београд 1950, 132.

¹⁵ SN VI 418, 5. II 1438.

перпера).¹⁶ Ту нема неког општег правила. Пресудну улогу је играло, како је већ речено, ко је био отац.¹⁷

Горе су пролазила ванбрачна дјеца која су имала само мајку. Она су, вјероватно, стварно живјела на ивици друштва, јер нису била заштићена. Била су и нежељена. Наведимо бар један примјер. Радослава, бивша слушкиња магистра Николе стријелца (са луком), провизионарија у Котору, је са газдом имала ванбрачну кћер. Никола је њој у уговору надокнадио за труд и дојење властитог дјетета 8 перпера, и Радослава обећава да ће дијете хранити и подизати још годину дана. Свједоци смо, да подизање властитог дјетета постаје предмет цјенкања. Радослава вјероватно није хтјела, или није могла, да се побрине о њему и тек ју је новац приволио да то учини.¹⁸ Са нашег гледишта, то је нехумано. Међутим, многи истраживачи средњег вијека се слажу да је наш однос према дјечи обиљежје тек модерног доба. У средњем вијеку се рачунало на високу смртност, кратковјечност и, да тако кажемо, пролазност дјеце; везаност за дјецу није била снажна, она су доживљавана само као минијатуре одраслих. То се добро види и у ликовној умјетности, гдје су дјеца сликана као нелијепе умањене копије одраслих.

У документима је сигурно споменуто и много ванбрачне дјеце за коју се то изричито не каже, и ми не желимо да износимо претпоставке умјесто егзактних чињеница. Међутим, желимо да наведемо да има тестамената у којима су остављене мале своте или мали поклони дјеци. У Дубровачком статуту се наводи да отац који има ванбрачне синове или кћери има право да им остави нешто мало од имовине.¹⁹ Таквих примјера има много. Законитој дјечи је завјештано по правилу неупоредиво више. Статут одређује обавезну границу завјештавања легитимној дјечи: то је такозвани легат, трећина цјелокупног иметка.²⁰ Макушев наводи податак да не само наши закони него и закони свих народа допуштају наслеђивање бравољеве имовине, осим у случају ванбрачне дјеце.²¹

¹⁶ SN XI 401, 11. I 1447.

¹⁷ У Дубровнику су ванбрачна дјеца носила неометано имена очева, ако су припадали властели.

¹⁸ SN X 362, 6. XII 1446.

¹⁹ Stat. Rag. 106/42, a. 1272: Habens filio vel filias bastardos potestatem habeat in morte sua assignandi et dimittendi eisdem unam parvam quantitatem de bonis suis.

²⁰ Statuta Cathari ed. Venetiis 1516.

²¹ Макушев, Monumenta historica Slavorum meridionalium, I 448/6, a. 1463:/... non modo leges nostre, sed comunes omnium gentium hereditatem fraterman concedunt, exclusis filiis naturalibus vel spureis...

Такође, на ванбрачно поријекло сумњамо тамо гдје кћер племића удају за занатлију или пучана са пристојним, али не и великим миразом. На примјер, Маргариту, кћер покојног Ивана Палме, су удали за Матка, сина ковача Ђура. Маргарита је добила мираз 307 перпера у новцу и стварима и један дрвени сандук, а од тог мираза преостаје да се исплати још 100 перпера. Претпостављамо да се ради о ванбрачној кћери, али то није наведено изричито.²² Код Радуле, кћери Живка Бахо (Basso), немамо сумњи, будући да се новоди да је "nalis" (скраћено од naturalis). Удали су је за морнара са миразом од 153 перпера.²³ Слично мислимо и у случају Радуле, кћери Лодовика Драго, која је као мираз добила 71 перпер у новцу и стварима и кућу. Таквог мираза су се могле, ако их је послужила срећа, домоћи и слушкиње, те сматрамо да је Радула незаконита кћер.²⁴

Наиме, мирази племићких кћери су били доиста огромни. У вријеме када се удавала Радула, дакле, у другој половини XV вијека, пењу се до 1.500 перпера код которских невјеста, а још више код младих из других градова, конкретно из Бара.

Из горе наведеног се добро види да је у Котору било доста ванбрачне дјеце. Нажалост, ми не располажемо свим изворима и не можемо да утврдимо бројке, јер су многи документи настрадали у пожару. Видимо да тамо гдје је то иоле било могуће, штићена су ауторитетом оца, јер мајчин ауторитет није био од значаја. Сва су била својим поријеклом осуђена на неравноправни положај, у најбољем случају, у пучанском занатлијском сталежу. Али, которско друштво их је прихватало и није правило никакву хајку на њих. За сеоско подручје не можемо да кажемо ништа поуздано, осим да су и тамо постојала ванбрачна дјеца. Али, какав је био однос према њима, не знамо. У сваком случају, не постоји основ за претјерану драматизацију положаја ванбрачне дјеце на овим просторима. Висок степен толеранције није, изгледа, фактор присустан тек у ново доба. Бар не у Котору.

А сада да изнесемо и неке конкретне примјере.

Pervica spuria

На суд је дошао властелин Никола Бизанти и оптужио је Првицу (Pervica), ванбрачну кћер неког од припадника породице Бизанти, да неће

²² SN VI 477, 24. V 1438.

²³ SN VII 40, 5. XI 1440.

²⁴ SN IX, 24. X 1444.

да изађе из куће на коју он полаже право. Првица се брани, тврдећи да кућа припадају њој, јер ју је поклонио тужиочев брат Бизанти, уз одобрење тужиоца. Суд налаже Првици да докаже своју тврдњу. То Првица, међутим, није могла.

Никола је доказао да је Првица плаћала најам, након чега је суд наредио истој да одмах ослободи кућу. Од породице Бизанти нико није стао у Првицину одбрану. То може да значи да су је се стидјели, али, ипак, знали су и признавали да је њихове крви.²⁵

Dabre bastarda Marci de Drago

Марко Драго је у име своје ванбрачне кћери Добре склопио брачни уговор са Милошем Добриловићем из Љуте (Daranta), дајући му Добре за закониту жену, и мираз који се састојао од једне куће, земље која је раније припадала Балдуину Драго, као и оне која је Паскојева и 12 перпера у осталим стварима. Ако њој неко одузме кућу, Марко се обавезује да ће да плати кћери 80 перпера.²⁶ Ово је примјер заиста богатог мираза за ванбрачну кћер.

Iessce barstarda

На суд је дошао Живе (Give), син покојног Петра Витиног, у име своје мајке Кларе, и покренуо судски поступак против Ивана званог Мухе. Оптужио је Ивана да је запосио дио ждријеба који припада Јешку (Iessce), његовом покојном ујаку, и да полаже право на ту земљу. Оптужени одговара да земља припада Јешковој кћери. Живе је на то одговорио да кћери не може да припада, јер је ванбрачна, што је и доказао. Суд је након увида у статут, који забрањује да ванбрачни потомци посједују ждријеб, одлучио да Иван мора да врати земљу, а Клара, мајка Жива и сестра покојног Ивана, као најближа по сродству, преузима власништво. Јешковој ванбрачној кћери се чак не зна ни име. Називана је једноставно "Јешкова бастарда".²⁷ (21) У сличној ситуацији се обрела Николета, ванбрачна кћер Добрушка Маргоцијевог, коју су старатељи заоставштине и тутори Радуле, кћери Ивана Ромерија, тужили, јер је становала у кући која јој према тврдњи тужитеља није припадала. Ту кућу је Добрушко наводно поклонио

²⁵ МС II 1109, 15. IV 1337.

²⁶ МС I 921,9. II 1332.

²⁷ МС II 934, 29. VII 1335.

мајци непунољетне Радуре, а не Николети. Како су то потврдила чак четири свједока, Николета је морала да ослободи кућу. Она сама је оптужбу порекла. Не стичемо утисак да је ванбрачно поријекло Николете негативно утицало на одлуку суда, јер су пресудиле изјаве свједока, али потпуно немогуће то ипак није.²⁸ Њен положај се, међутим драстично разликовало од положаја њене полусестре Анукле, коју сријећемо приликом њене удаје. Анукла се удала за припадника породице Бућа са огромним миразом у висини 1.100 перпера.²⁹

Catarina filia naturalis Dobrini Milini

- Катарина, ванбрачна кћер покојног Добрина Милина, удаје се за Остоју Новаковића из Ђурића. Добрина заступају старатељи његове заоставштине, угледни которски грађани Лука Паутинов и Урбан Бобанов. Мираз износи 100 перпера и кућу у Котору. Уз то, Катарина добија још 20 перпера од своје сестре Радуре, жене Остоје Милина.

Катаринин мираз спада у категорију добрих мираза какве су добијале кћери из пучанског занатлијског сталежа. Добрин Милин ју је добро обезбиједио када је био на самрти, и повјерио је њено збрињавање поузданим и угледним особама.³⁰

Pelegrina filia naturalis (?) Marini de Golia

Такође код Пелегрине, кћери Марина Голије, постављено је питање да ли је законита кћи. Браћа и насљедници Лодовика Болице, Лука, Васко и Марин, ту су тврдњу изнијели на суду приликом насљеђивања имовине Марина Голије који је умро без тестаментa. Тврдили су, наиме, да су спорна добра припадала Теодору Голија. Пелегринa је била удата за Цехина Франческа Галинарија, становника Млетака. Морала је да достави суду крштеницу из које се види да је она легитимно дијете из брака између Марина Голије и Изабете из Лубиане (Љубљане). Суд је донио одлуку у корист Пелегрине.

Годину дана касније Пелегринa је дошла лично из Млетака, заједно са свештеником Николом који ће је заступити на суду, да преузме ствар у своје руке. Други адвокат је Гарсо де Сихи. Потврдила је да је лично

²⁸ SN XI 681, 19. II 1451.

²⁹ SN XI 21, 24. IV 1458.

³⁰ SN VII 518, 17. X 1442.

преузела од брата Луке Болице, покојног Ледовика Болице, и у име његове браће Марина и Васка 10 дуката за добит од посједа, те посјед сам. Тиме је спор завршен и странке одустају од даљих потраживања.³¹

Catarina filia naturalis Stephani de Laurentio

Стефан Лауренцијев, богати трговац из Котора, о чијим пословима сазнајемо из више записа,³² спремао се на пут и средио је своје ствари уочи одласка. Катарина, његова ванбрачна кћи која је живјела у Котору са Стефановом слишкињом Радославом (можда својом мајком) добила је огромно наслеђство: то су била покретна и непокретна добра из околине Скадра, Улциња, Бара, Љеша, Драча, Дубровника и других мјеста словенског залеђа и Албаније. И Радослава је добила кућу и мираз ако се уда. Изгледа да Стефан није имао законите дјеце, јер би онда оставио некретнине њима.³³ Отац је, наиме, био дужан да остави својој законитој дједи такозвани легат, дакле трећину свог иметка (о томе видјети још даље).

У документима сријећемо још неколико примјера очева који нијесу имали закониту дјецу; то је на примјер Живко, син Лауренција Буће. Живко је поклатио својој слушкињи Стојни, уз ријечи пуне чедности и захвалности према њој, кућу, с тим, што, ако он остане самац и не ожени закониту жену, може да остане у тој кући заједно са Стојном. Свом ванбрачном сину Марину, у жељи да награди његову послушност и синовску љубав, оставио је свој посјед.³⁴

Orphina filia naturalis Antonii de Sancto Genes(s)io

Добар примјер дубиозног друштвеног положаја ванбрачних кћери пружа запис о парници између Сабина Жоветарија и Орфине, кћери Антонија де Санта Генесио, покојног нотара которске општине. Сабин је напало Орфину да иста нема права да откупи натраг посјед који је Сабин купио од покојног Антонија. Довео је на суд угледне которске грађане. Драга Болицу, Грубача Палташића, Марина Медојицу и друге. Орфину је заступао њен муж, Марко Бранков. Он је тврдио да је Орфина заправо

³¹ SN VI 642, август 1440.

³² SN V 292, 4. XI 1431.

³³ SN V 177, 8. V 1431.

³⁴ SN V 203, август 1431.

законита (legitima - sic!) кћи Антонија, јер је Антоније, оженио Орфинину мајку и своју бившу слушкињу Јубиславу. Марко је такође довео свједоке.

Слиједи темпраментна препирка између два табора, у којој одлучујући фактор представља питање не да ли је Антоније зблиља оженио Јубиславу или није, већ да ли је оженио прије или након рођења Орфине. То је пресудан моменат спора: ако је кћер рођена прије склапања брака, ванбрачна је, ако након склапања брака, законита је. Изјаве свједока су притом доста двојачке и несигурне. Тако, на примјер, Сабинов свједок Марин Медојица је изјавио да је, не сјећа се више када, шетао са покојним Антонијем преко трга св. Марије и тада је Антоније рекао: "Ову слушкињу Јубиславу која добро одржава моју кућу бих волио да наградим за њену добру службу, и то тако да је оженим и учиним законитом дјецу (!) коју имам са њом".³⁵ На то је свједок Марин наводно одговорио: "Ви сте мудар човјек и паметнији од мене. Ако немате намјеру да се жените другом женом, ожените ову и добро ћете урадити". И тако, сер Анто је након неколико дана оженио Јубиславу. На питање суда, колико синова или кћери је имао Анто са својом слушкињом свједок је одговорио да не зна. Није знао да одговори на питање суда да ли је тада већ рођена Орфина. Слично је одговорио и други свједок, Драго Болица. Он је знао само толико да је Анто са Јубиславом имао још и сина.³⁶

То је било године 1434. Међутим, већ 1439. године налазимо Маргариту, жену Антонија, у запису у којем она именује за свог адвоката Лауренција Бућу.³⁷ 1445. године сријећемо Маргариту како тужи старатеље имовине преминулог Антонија да јој исплате мираз. Наведено је и доказано да су се Антоније и Маргарита вјенчали 1436. године у Дубровнику и да је Маргаритин богати мираз износио 800 перпера.³⁸ Још 1446. године Маргарита је осуђена да исплати плату Антонијевој слушкињи Станици.³⁹

Из горе наведеног закључујемо да је Антоније био ожењен, али, претпостављамо да није живео са Маргаритом која је остала ван Котора, а Антоније је, пошто је прихватио запосљење као нотар, такође живио свој живот. Да ли је Орфина свјесно крила чињенице или једноставно није знала за очев брак? У сваком случају, они који су могли да унесу свјетлост у случај, Антоније и Јубислава, мртви су.

³⁵ У оригиналу користи се плурал: *has creaturas*.

³⁶ SN VI 602, 19. II 1434.

³⁷ SN VI 510, 16. V 1439.

³⁸ SN VII 830, март 1445.

³⁹ SN VII 949, 24. I 1446.

Lucia filia naturalis Dobruschi Margotii de Pasquali

Код Луције претпостављамо да је била ванбрачна кћи, јер су је као кћер Добрушка Маргоџијевог Пасквалића удали за занатлију, ципелара, са миразом од пуких 57 перпера у стварима. Тако гласи брачни уговор који склапа Добрушко и ципелар Иван, Луџин вјереник. Мислимо да није могуће да би се припадница угледне куће могла удавати уз тако мали мираз, без икаквих некретнина, јер је свота од 40 перпера представљала просјек мираза слушкиње.⁴⁰ У прилог овој претпоставци иде и помен исте Луције код К. Јиречека. Јиречек наводи да је у которском списку (попису) људи који се налази у Задарском архиву на крају прегледа припадника породице Добрушка Мароџијевог наведена и "Lucia sua fiogla naturala".⁴¹

Такође Маргариту, ванбрачну кћер Симика, сина Фрања Буће, удали су за дрводјелца Милету Стефановог, уз мираз од 150 перпера у новцу, платну и стварима.⁴²

Domuša filia naturalis Stojci Ocusse

И Домуша, ванбрачна кћи Стојка Окушиног, била је обезбијеђена и удавана од стране свог оца. Покојни Стојко, за којег другом приликом сазнајемо да је био црквени надарбеник (beneficiarius) цркве св. Јакоба и Филипа, завјештао јој је скроман иметак који је Домуши уручен преко извршиоца Стојковог тестаментa Марина Буће и Луке Пелегриновог. Са тим иметком Домуша ступа у брак; то су виноград у Прчању и кућа у Котору, те неке ствари од покућанства. Новца у саставу легата није било. Домуша се удаје за Срећка (Alegreta) Велију из Котора, пучана, занатлију. У брачном уговору се не спомиње особа која је удаје, како је уобичајно код невјести, јер се не наводи ко предаје мираз, а то, у случају очеве смрти бива мајка, брат или блиски рођак.⁴³

Када пажљиво погледамо запис о предавању легата Стојка (писаног 4. I 1436), видимо да је покојник оставио ближе ненаведене поклоне за Домушу и своју бившу слушкињу Бјелославу. Изједначио је, дакле, своју

⁴⁰ SN IX 368, 18. X 1444.

⁴¹ Константин Јиречек, *Историја Срба II*, Београд 1981, 259.

⁴² SN VI 806, 22. X 1439.

⁴³ SN VI 208, 31. VII 1437.

кћер и Бјелославу, и можемо да изнесемо условну претпоставку да је Домуша била кћи Стојка и његове слушкиње. Супруга се ту не помиње. Домуша се удала чим је добила свој легат, годину дана касније - без њега не би могла, јер није посједовала ништа друго.⁴⁴

Radica filia Milini Saletich

Такође је Радица, кћер Милина Салетића, била ванбрачна кћи. Удао ју је отац, и то за ципелара Божицара Гулковића. Радица је као мираз добила три квадрањола винограда и 11 квадрањола земље у Левању, те четири пара наушница у вриједности од 12 перпера. Овај мираз је објезбјеђивао Радици основ за издржавање и егзистенцијалну сигурност. Ни у овом брачном уговору се не помиње мајка.⁴⁵

* * *

У которским нотарским списима, ванбрачна дјеца, углавном женска, називана су *spuriae*, *bastardae*, а најчешће *filiae naturalis*.

Spuria је израз коришћен ријетко и раније, што је у нашем случају у XIV вијеку. Тај је израз ближи класичном латинском. Бастарда (*bastardus*) је италијанског поријекла (у смислу помијешан, лажан, изрод) и има често погрдан подтекст. *Filia naturalis* (*filius naturalis*) је опозит од легитима (*legitimus*), и има еуфемистичку функцију. Алудира на крвно сродство и одржао се дуго, нпр. ушло је у Наполеонов законик. У другим латинским изворима налазимо још израз *illegitima* (*illegitimus*). Тај се израз у Котору не сријеће.

У которским нотарским списима налазимо бројне помене ванбрачне дјеце. Она су у средњем вијеку, и нарочито у градским комунама, била дио друштва. Покушаћемо да у овом кратком излагању насликамо њихов положај и да утврдимо до које је мјере био драматичан или тежак. Еманујел Ле Роа Ладери пише: "Морални и брачни положај ванбрачне дјеце... поставља и самој тој дјечи проблеме који нису потпуно нерјешиви... А ванбрачне кћери, одбачене у ред служавки или просјакиња, биле су, изгледа, на најнижој лестви монтајуског друштва... Друга ванбрачна дјеца... изгледа

⁴⁴ SN VI 207, 31. VII 1437.

⁴⁵ SN VII 34, 22. X 1440.

да су ушла без великих препрека у брак".⁴⁶ Како наводи Le Gof, "из постојања бројних бастарда се рађала напетост, међутим, ванбрачно поријекло, понижавајуће код ниских, не представља никакву љагу код великих и моћних".⁴⁷ Тако De Barbazanis наводи да је краљ Урош имао ванбрачног сина којег је волио као законитог.⁴⁸

Понекад се ванбрачно поријекло наводи, а понекад прећуткује. То највише зависи од социјалног статуса оца, јер је наведено више ванбрачне дјеце племића него пучана, а од њих оних истакнутих, имућних. Онај, коме је све дозвољено не осјећа потребу да крије чак ни своје гријехе. Код црквених лица, ту је у питању и морална обавеза. Код пучана вјероватно највише лични однос према дјетету.

Дјеца ванбрачног поријекла уживала су и правну заштиту градских власти. Када је умрла Боња, мајка ванбрачног сина којег је имала са племићем Николом Бассо, општина је непунољетном дјечаку одредила тудоре. Тудори су одмах енергично наступили да поврате неке вриједне ствари од Боњине сестре Јубе. Радило се о наушницама, туници и неким ближе неспецификованим стварима, које дјечаку очигледно нису могле бити од користи, али су представљале вриједност и осигуравале бар ситну своту за нејаког дјечака.⁴⁹

А нису то биле само градске власти и правне норме које су, поред очеве, штитиле ванбрачну дјецу. Штитиле су их и легитимне породице њихових очеве након очеве смрти. Тако нпр. наилазимо на податак о ванбрачном сину племића Стефана Загури, Марину. Њему је отац завјештао ближе неспецификовани посјед у Грбљу. Након Стефанове смрти, његова удовица Анукла је изричито наредила старатељима заоставштине да предају ванбрачном сину његов легат. Она и њени синови, а не органи власти, лично су се бринули о извршењу обавезе према ванбрачном дјетету. Притом се у документу не каже да је та жеља ушла у садржај тестаментa, који је засигурно постојао, јер би се иначе навело да је Стефан умро "ab intestato". Сасвим је могуће да се радило само о усменој жељи. Ово је примјер хришћанског и одговорног односа према ванбрачном дјетету, чије се

⁴⁶ Emanijel Le Roa Ladiri *Montaju, oksitansko selo od 1294. do 1324*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Ср. Карловци/Нови Сад, 1991, 226.

⁴⁷ Jacques Le Gof, *Култура средњовјековне Европе*, Артхауд, Парис, 1984, 272.

⁴⁸ Mica Madii de Barbazanis, *De getis Romanorum imperatorum et summum pontificum. 33/7* (Stephanus, filius regis Uroscii naturalis, qui ab eodem rege multum diligebatur ut legitimus filius..).

⁴⁹ SN IV 174, 14. IV 1431.

постојање прихвата као чињеница која подразумева моралну и материјалну обавезу.⁵⁰

Када причамо о ванбрачној дјечи, морамо дотакнути и питање морала. Очита брига о тој дјечи, која се огледа у већини горе наведених случајева, говори о томе да су очеви били свјесни своје одговорности, али не и по цијену губитка привилегованог положаја, који би значила месалијанција са служавком или женом ниског поријекла.

И то је једна од карактеристичких црта средњовјековног човјека: недопустивост друштвеног пада, јаз између друштвених слојева. Уосталом, живот је био кратак: није било ни времена за велике промјене које би иницирао појединац, а још мање у малом и борбом за опстанак заокупљеном Котору.⁵¹

⁵⁰ SN XIV 218, 22. X 1434: ... tutores heredum quondam ser Stephani de Zagurio... de voluntate et expresso consencu domine Anucle eorum matris et Tripici et Helie filiorum dicti q ser Stephani, dicentium ipsum ser Stephanum ad eius mortem oretenus dixisse, quod infrascripto Marino filio suo naturali detur infrascriptum terrenum, dederunt et consignaverunt Marino filio naturali dicti q ser Stephani unum terrenum positum in Theodo...

⁵¹ О средњовјековном схватању тог проблема видјети и занимљиву студију Жоржа Миона, *Историја сѝаросѝиш*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци 1994.

Lenka Blehova

NAÜRLICHE KINDER IN LATEINISCHEN SCHRIFTEN IM STAATSARHIV KOTOR (1326-1470)

Rezime

Die außerehelichen Beziehungen sind Begleierscheinungen der Moraldoppelsündigkeit der mittelalterlichen Gesellschaft. Das gilt auch für die Stadt Kotor im XIV und XV Jhd. Gutes Beispiel dafür geben uns häufige Erwähnungen der natürlichen Kinder, besonders der Töchter. Ihre Lage in der Stadt hängt immer vom Vater ab: besonders der Adel und die reiche Bürgerschicht strebten fast immer danach, die außerehelichen Kinder anständig zu versorgen. Auch Priester waren ihrer moralischen Verpflichtung zu diesen Kindern bewußt. Doch, es gab auch viele natürliche Kinder, dessen Leben in der Randzone der Gesellschaft durchgelaufen ist. Von diesen haben wir wenig Aufzeichnungen.

Der Artikel führt einige konkrete Beispiele der Lage der Bastarden an. Wir beschreiben kurz die Weise, auf welche der Vater diese Kinder versorgte, ihre Lebensbedingungen, Eheschließungen und vergleichen ihre Situation mit der von Zeitgenossen. Wir erwähnen auch das Problem der Eingliederung dieser Kinder in die Gesellschaft und vergleichen sie mit der breiteren Umgebung, z.B. mit Ragusa.

Die Dokumente die wir zur Verfügung haben, beweisen die hohe Stufe der Sozialtoleranz in der Beziehung zu den natürlichen Kindern in der mittelalterlichen städtischen Gesellschaft in Kotor.